

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра менеджменту ім. проф. Й. С. Завадського

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету
аграрного менеджменту

_____ А. Д. Остапчук
«____» _____ 2021 р.

«СХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри менеджменту
ім. проф. Й.С. Завадського
Протокол № 14 від «27» травня 2020 р.
Завідувач кафедри
_____ Т. І. Балановська

«РОЗГЛЯНУТО»

Гарант освітньо-професійної програми
«Менеджмент організацій і адміністрування»
_____ Гоголю О. П.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ДІЛОВА ЕТИКА ТА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ»**

спеціальність 073 «Менеджмент»

освітньо-професійна програма «Менеджмент організацій і адміністрування»

Факультет аграрного менеджменту

Розробники: Гоголю Ольга Петрівна, кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту ім. проф. Й. С. Завадського

Київ – 2021 р.

1. Опис навчальної дисципліни

«Ділова етика та соціальна відповідальність бізнесу»

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	Магістр	
Спеціальність	073 «Менеджмент»	
Освітня програма	«Менеджмент організацій і адміністрування»	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Обов'язкова	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (за наявності)	-	
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	1	1
Семестр	2	2
Лекційні заняття	30 год.	6 год.
Практичні заняття	30 год.	12 год.
Лабораторні заняття	- год.	- год.
Самостійна робота	60 год.	- год.
Індивідуальні завдання	- год.	- год.
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	4 год.	-

2. Мета, завдання та компетентності навчальної дисципліни

Курс «Ділова етика та соціальна відповідальність бізнесу» є інтегрованою дисципліною, яка спрямована на формування системи знань, що дозволяють успішно адаптуватися до середовища з метою професійного росту – під час навчання, на роботі, у різних колективах, у процесі керівництва людьми. Передбачає вивчення досвіду цивілізованих взаємин у сфері підприємницької діяльності, розвитку етики бізнесу в сучасних умовах на засадах соціальної відповідальності, розуміння етичних, соціально відповідальних норм і принципів як на рівні всього бізнес-середовища, так і внутрішніх проблем організації та особи керівника. У процесі вивчення дисципліни формується профіль майбутнього фахівця-менеджера з новою філософією етичного, соціально відповідального мислення, що дозволить йому успішно працювати в умовах динамічного конкурентного середовища.

Метою курсу є формування у майбутніх фахівців знань з теорії і практики ділової етики та соціальної відповідальності бізнесу, набуття ними відповідних професійних компетенцій, що забезпечують соціально відповідальну поведінку з дотриманням різного роду етичних норм, створення цілісної системи соціально-етичного управління бізнес-процесами в організації.

Завданням вивчення дисципліни є оволодіння студентами загальними теоретичними і прикладними аспектами ділової етики та соціальної відповідальності бізнесу, а саме:

- вивчення термінологічної бази з ділової етики та соціальної відповідальності бізнесу;
- виявлення зв'язку дисципліни з менеджментом в цілому та її значення в управлінській діяльності;
- обґрунтування ролі сучасного бізнесмена і менеджера в системі менеджменту організацій на засадах етики та соціальної відповідальності;
- вивчення принципів соціальної відповідальності бізнесу;
- формування вмінь щодо налагодження цивілізованих ділових стосунків у бізнес-середовищі та суспільстві в цілому;
- набуття практичного досвіду використання методичних підходів щодо забезпечення етичної поведінки у високо розвинених країнах та можливості використання їх в Україні, реалізації соціально відповідальних проєктів;
- засвоєння вмінь етичної ділової поведінки, оволодіння прийомами та нормами розв'язання практичних ситуацій, вирішення етичних проблем ділового життя, налагодження ділових стосунків з усіма стейкхолдерами;
- обґрунтування вибору форм і методів морального впливу на контрагентів, конкурентів та на підлеглих;

- вивчення форм психологічного контролювання та регулювання бізнесової діяльності;
- формування корпоративної етики, кодексу етичної поведінки бізнесмена, підприємця, менеджера.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен

знати:

- теоретичні основи розвитку, структури та взаємозв'язку явищ і процесів бізнесу з точки зору етики;
- теоретичні основи та принципи застосування етичних норм у бізнесі;
- особливості прикладної й професійної етики;
- основні проблеми й завдання етики бізнесу;
- етичні норми, стандарти і кодекси, що регулюють етичну поведінку персоналу;
- соціальні наслідки порушення етики бізнесу;
- моделі соціально відповідального бізнесу;
- принципи корпоративної відповідальності;
- особливості ділового етикету;
- організацію взаємодії ділових партнерів і сучасні методи їх оцінки;
- особливості етичних норм ділового спілкування в організаціях, у взаємовідносинах із діловими партнерами, конкурентами тощо;
- форми та засоби ділового спілкування;
- особливості соціальної відповідальності різних суб'єктів суспільного розвитку та як добровільної реакції на соціальні проблеми суспільства з боку організації;
- принципи чесної конкуренції, етичної поведінки компаній щодо партнерів та соціально-відповідального маркетингу;
- екологічні аспекти соціальної відповідальності, стандарти екологічного менеджменту (ISO 14001, 14000);
- зміст, структуру і вимоги міжнародних стандартів звітності, особливості соціальної звітності в Україні.

вміти:

- дотримуватись правил поведінки ділової людини;
- розуміти глибину принципів сучасної етики (екологічної етики, біоетики, дискурсивної етики) і застосовувати їх у практичній діяльності;
- аналізувати й оцінювати діяльність підприємств як етичних і соціально-відповідальних суб'єктів; формувати уявлення щодо зміни форм етики на сучасному етапі розвитку суспільства;

- застосовувати етичні принципи й методи вирішення професійних проблем, приймати управлінські рішення, робити обґрунтовані висновки та надавати раціональні пропозиції;
- формувати організаційну поведінку, професійну етику та розв'язувати етичні проблеми в економічних відносинах;
- реалізовувати в конкретній практичній діяльності знання про цінності й норми етики бізнесу, вирішувати етичні проблеми ділового життя й нести за них відповідальність;
- формувати систему налагодження ділових комунікацій в організації з контрагентами, конкурентами та суспільством у цілому; розробляти нетрадиційні підходи до встановлення зв'язків з бізнес-середовищем;
- формулювати й аналізувати можливі дії, які необхідні для попередження, зниження етичних порушень і протидії корупції;
- ідентифікувати, аналізувати і ранжувати очікування зацікавлених сторін організації з позицій концепції соціальної відповідальності, спираючись на стандарти МОП, Європейського Союзу і національного законодавства, забезпечувати дотримання принципів Глобального договору у сфері праці;
- узагальнювати інформацію та формувати пропозиції щодо удосконалення програм соціальної відповідальності;
- застосовувати основні принципи прийняття етичних управлінських рішень; збирати, систематизувати й оцінювати інформацію щодо соціальної відповідальності для прийняття відповідних рішень і формування пропозицій до програм розвитку організації;
- розробляти етичні кодекси організацій, зокрема фахівців різних професій;
- популяризувати інформацію про соціальну відповідальність бізнесу;
- аналізувати соціальну звітність організації і готувати необхідну інформацію для її формування;
- за допомогою сучасного методичного інструментарію розробляти систему моніторингу ефективності діяльності організації у сфері соціальної відповідальності та оцінювати результативність відповідних програм;
- розробляти й впроваджувати процедури здійснення соціального аудиту; аналізувати нефінансові ризики, пов'язані з діяльністю організації та розробляти заходи щодо їх запобігання чи зниження.

При вивченні курсу «Ділова етика та соціальна відповідальність бізнесу» здобувач вищої освіти, відповідно до освітньо-професійної програми «Менеджмент організацій і адміністрування», набуває таких компетентностей:

загальні компетентності (ЗК):

ЗК2. Здатність до спілкування з представниками інших професійних груп різного

рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК3. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій.

ЗК4. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

ЗК5. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК8. Здатність формувати стійкий світогляд, правильне сприйняття сучасних проблем розвитку суспільства, людського буття, природи і духовної культури.

ЗК9. Здатність займати активну життєву та громадську позицію, нести відповідальність за діяльність організації.

спеціальні (фахові, предметні) компетентності (ФК):

СК1. Здатність обирати та використовувати концепції, методи та інструментарій менеджменту, в тому числі у відповідності до визначених цілей та міжнародних стандартів.

СК3. Здатність до саморозвитку, навчання впродовж життя та ефективного самоменеджменту.

СК4. Здатність до ефективного використання та розвитку ресурсів організації.

СК5. Здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління.

СК8. Здатність використовувати психологічні технології роботи з персоналом.

СК9. Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати їх реалізацію.

СК10. Здатність до управління організацією та її розвитком.

СК15. Здатність оцінювати конкурентоспроможність підприємств, виявляти фактори її формування, визначати конкурентні переваги організації.

Вивчення курсу базується на знаннях з таких дисциплін як «Менеджмент», «Соціологія», «Філософія», «Управління бізнесом», «Психологія управління та конфліктологія», «Управління змінами», «Управління конкурентоспроможністю підприємства», «Договірне право», законодавчих нормах України з економічних та соціальних питань, стандартах МОП і принципах Глобального Договору, Цілях сталого розвитку ООН, Європейських стандартах у сфері праці і соціальної відповідальності, вимогах освітньо-професійної програми підготовки відповідного фахівця.

3. Програма та структура навчальної дисципліни для повного терміну денної (заочної) форми навчання;

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЛОВОЇ ЕТИКИ. МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ ЕТИКИ БІЗНЕСУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМУВАНЬ

Тема 1. Теоретичні аспекти ділової етики та її роль в управлінні

Моральні засади людських відносин. Основні блоки проблем етики: моральна свідомість; моральні відносини; моральна діяльність. Розвиток та сучасний стан етичних теорій. Історичні етапи етичного процесу, зміни форм, змісту, співвідношення і взаємодії економіки, управління і етики в контексті розвитку суспільства. Традиційне, індустріальне і постіндустріальне суспільство. Визначальний вплив протестантизму і його етики на формування ринкової економіки.

Цінності і установки менеджменту за ринкової економіки (прагматизм, індивідуалізм, свобода діяльності і споживання, раціональність, визнання конкуренції тощо). Специфічні принципи, що відображають організаційну культуру, характер особистості власника формування запропоновані Г. Фордом, Т. Уотсоном, К. Мацусітою тощо. Етика управління в контексті теорії цивілізованого розвитку суспільства. Концепції менеджменту. Світові тенденції розвитку менеджменту 21 ст. Етика як філософська наука. Етика менеджменту як різновид професійної етики.

Сутність етики як регулятора людської поведінки. Групи факторів, що визначають етичність дій людини. Етичні проблеми управління та бізнесу. Предмет етики бізнесу (ділової етики), її значення та основні поняття. Бізнес як соціокультурне явище. Етика бізнесу як галузь економічного і філософського знання. Ділова етика як навчальна дисципліна. Принципи й функції етики. Основні принципові етичні положення підприємницької діяльності. Проблема застосування моральних принципів у бізнес-діяльності. Структура етики бізнесу. Сутність основних категорій етики бізнесу. Теоретична, прикладна та професійна етика. Етика бізнесу як різновид професійної етики.

Тема 2. Етичні проблеми та порушення етики бізнесу сучасності

Соціальне управління як управління в підсистемах, елементами яких виступають особистості або спільноти людей. Типи управління, передумови їх формування.

Сучасні види етики. Екологічна етика та її основні принципи. Біоетика та її основні принципи. Моральні дилеми біоетики. Дискурсивна етика. Поняття ідеального комунікативного співтовариства.

Глобальні проблеми сучасності (проблеми взаємодії природи і суспільства, проблеми суспільних взаємовідносин, проблеми розвитку людини та забезпечення її майбутнього). Етичні проблеми віртуалізації комунікаційних процесів (електронна секретність. Інформаційна безпека (захист даних).

Ділова етика як культура життя і співпраці з людьми. Характерні риси етики підприємництва. Порушення ділової етики. Види та соціальні наслідки порушення етики

бізнесу (ділової етики). Недобросовісна конкуренція. Корупція. Шахрайство. Конфлікт інтересів. Дискримінація. Моббінг. Етичні проблеми інтелектуальної власності.

Тема 3. Корпоративна етика і культура. Етика відносин із зовнішніми діловими партнерами

Форми впровадження ділової етики (етики бізнесу). Корпоративна культура: види, форми, структура. Корпоративна культура як основа ефективного етичного управління. Поняття корпоративної етики. Роль стандартів та етичних кодексів в регулюванні етичних питань в організації. Етичний кодекс організації. Етичні принципи корпоративної поведінки.

Етика зовнішніх відносин. Етичні норми у взаємовідносинах із діловими партнерами, конкурентами. Меценатство як прояв етичної поведінки.

Етика маркетингової діяльності. Рекламна діяльність: проблеми і протиріччя. Завищення позитивних властивостей і якостей рекламованої продукції. Вплив реклами. Державне і суспільне регулювання рекламної діяльності. Зарубіжний досвід рекламної діяльності. Соціальна реклама та її роль у формуванні моральних норм і стереотипів.

Етика та етикет у міжнародних ділових стосунках. Ділова етика та культура у міжнародному бізнесі. Досвід розвинутих країн. Елементи міжнародного етикету. Знайомство. Одяг. Подарунки і сувеніри. Етикет міжнародних переговорів. Розробка програми зустрічі. Представлення учасників. Учасники переговорів. Етикет ділових прийомів.

Тема 4. Етика бізнесу в організації. Бізнес-етикет: сутність та правила

Мотивація і цінності людини. Етичні норми: правила та використання в управлінській сфері. Етика відносин усередині організації. Місія і принципи організації, підрозділу та співробітників. Класифікація стилів керівництва. Зміст неетичної поведінки керівника та її наслідки. Методи морального впливу керівника на працівників організації. Ставлення управлінського персоналу організації до найманого працівника. Приватне життя та життя компанії. Конфлікт: види, стадії, стиль поведінки. Карта конфлікту. Способи розв'язання конфліктів. Функціональні обов'язки працівника. Ставлення працівника до своїх обов'язків.

Поняття етикету. Історичні аспекти розвитку етикету. Види етикету. Сучасний діловий протокол та етикет. Діловий етикет як складова корпоративної культури. Діловий етикет як різновид етикету. Найпоширеніші помилки в сфері ділового етикету. Сутність і значення спілкування у професійній діяльності менеджера.

Тема 5. Імідж ділової людини

Суть і значення іміджу. Корпоративний імідж фірми, імідж ділової людини. Основні правила формування позитивного іміджу. Атрибутика ділового відрядження. Ділові подарунки. Візуальна психодіагностика: пізнання людей за їх зовнішністю та поведінкою. Основні вимоги до одягу ділової людини. Зовнішній вигляд ділового чоловіка. Діловий та вечірній одяг. Повсякденний одяг ділової жінки. Бізнес-аксесуари. Постава, хода та манери.

Культура поведінки поза службою. Обов'язки чоловіків та привілеї жінок. Правила поведінки у громадських місцях. Поведінка в родині. Правила прийому гостей; поведінки за столом.

Тема 6. Етичні норми ділового спілкування. Організація й проведення ділових комунікативних заходів

Культура ділового спілкування як важлива умова професіоналізму бізнесмена. Етика поведінки та спілкування. Суть ділового спілкування. Техніка ефективного спілкування. Бар'єри спілкування та шляхи їх подолання. Мотиваційний, моральний та емоційний бар'єри. Характеристика стилів спілкування. Вербальна та невербальна форми спілкування в етиці бізнесу. Мовне спілкування як показник рівня культури співрозмовників. Втрата інформації при повідомленні. Демонстраційні моделі спілкування. Слухання: рефлексивне і нерефлексивне. Три закони пам'яті Карнегі: закон враження; закон повторення; закон асоціації. Суперечка як постійний супутник бізнесмена. Майстерність суперечки та полеміки: від древності до сучасності. Різновиди та методи суперечок. Компроміс. Помилки та ухиляння під час суперечок.

Основні розділи сучасної риторики. Ефективність виступу. Специфіка підготовки публічного виступу. Композиція промови. Усна промова. Комунікативні засоби. Логічна культура виступу. Мовна культура. Композиційні засоби. Мовні засоби. Методичні засоби. Культура взаємодії оратора з аудиторією. Оратор-промова-аудиторія-обставини. Особливості спілкування з пресою. Етикет публічного мовлення.

Елементи мовного етикету в діловому листуванні. Ведення телефонних розмов. Неформальна бесіда: вміння слухати та говорити. Контакти із засобами масової інформації. Візитні картки та правила користування ними.

Етикет ділових зустрічей. Форми колективного обговорення проблем: наради, збори, переговори, дискусії. Ділові переговори: етичні норми і стандарти.

Тема 7. Академічна доброчесність як прояв ділової етики

Академічна доброчесність як комплексне поняття, що базується на чесності, довірі, справедливості, повазі, відповідальності, підзвітності. Складові, які формують поняття академічної доброчесності. Академічна доброчесність: розвиток, дотримання та утвердження у середовищі молодих вчених та студентства. Зміст академічної доброчесності згідно Закону України «Про вищу освіту». Етичні стандарти вищої освіти. Розвиток поняття «академічна доброчесність» у цифрову епоху. Взаємозв'язок Кодексу честі та академічної доброчесності. Кодекс честі як інструмент дотримання академічної чесності науковця і освітянина. Плагіат та корпоративна культура університету.

Академічна доброчесність проти корупції. Організаційно-правові та технічні чинники академічної доброчесності. Авторські права учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти (правовий аспект). Інструменти попередження та протидії академічній нечесності. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP). Пошуковий механізм наукової інформації.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

Тема 8. Концептуальні основи розвитку соціальної відповідальності

Історія розвитку соціальної відповідальності. Загальні аспекти соціальної відповідальності бізнесу. Міжнародні моделі соціально відповідального бізнесу: суть і значення соціальної відповідальності. Фактори внутрішнього і зовнішнього середовища соціальної відповідальності. Концепція менеджменту зацікавлених сторін. Організаційне багатство і «стосункові» активи. Матриця зацікавлених сторін соціальної відповідальності.

Сучасні підходи до соціальної відповідальності бізнесу. Переваги та недоліки соціально відповідального бізнесу. Моделі соціальної відповідальності (американська, європейська, японська тощо). Міжнародні ініціативи як чинник формування і розвитку корпоративної соціальної відповідальності (Глобальний договір ООН). Вітчизняний досвід становлення корпоративної соціальної відповідальності.

Тема 9. Ініціативи соціальної відповідальності бізнесу в Україні

Особливості корпоративного управління в Україні. Залучення стейкхолдерів. Значення корпоративної соціальної відповідальності для удосконалення ефективного розвитку бізнесу та подолання нефінансових ризиків. Впровадження ініціатив корпоративної соціальної відповідальності у бізнес-середовищі.

Формування структури управління організацією, що включає структурні підрозділи, які відповідають за КСВ.

Особливості соціальної відповідальності великого, малого та середнього бізнесу. Суть та значення відповідального ставлення організацій до навколишнього природного середовища. Екологічні ініціативи українського бізнес-середовища.

Принципи КСВ бізнесу у відносинах із споживачами. Міжнародні та українські ініціативи із захисту прав людини в бізнес-середовищі. Чесні управлінські практики (відповідальні закупки, доброчесна конкуренція, етична поведінка з різними контрагентами).

Міжнародний та український досвід впровадження принципів соціальної відповідальності відносно споживачів.

Тема 10. Соціальна відповідальність в системі менеджменту організації.

Формування відносин з працівниками на засадах корпоративної соціальної відповідальності

Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) як складова стратегії управління та чинник підвищення конкурентоспроможності організації. Впровадження соціальної відповідальності у практичну діяльність організації. Можливі загрози та шляхи мінімізації ризиків корпоративна соціальна відповідальність. Організація діяльності КСВ. Етичні кодекси. Структурні підрозділи та Комітети компаній у сфері КСВ. Статус, основні функції, кваліфікація, типові обов'язки, професійні стандарти менеджера з КСВ в компаніях.

Права людини і трудові практики як предмет соціальної відповідальності. Міжнародні стандарти прав людини (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про права дитини).

Стандарти МОП і принципи Глобального Договору у сфері праці. Гідна праця як предмет КСВ. Європейські стандарти у сфері праці. Особливості європейської моделі внутрішньої КСВ. Законодавство України у сфері праці як основа КСВ у відносинах з працівниками. Соціальний діалог і КСВ. Кращі трудові практики та показники внутрішньої КСВ: вітчизняний і зарубіжний досвід.

Тема 11. Стратегія соціально відповідальної поведінки в ринковому середовищі

Формування складової корпоративної соціальної відповідальності у відносинах зі споживачами. Міжнародні ініціативи та законодавство України у сфері захисту прав споживачів. Якість продукції (стандарт ISO 9000). Соціально відповідальний маркетинг. Принципи добросовісної конкуренції. Етична поведінка компаній щодо контрагентів по бізнесу. Відповідальне управління ланцюгом постачання. Відповідальне ставлення до інвесторів та дотримання принципів корпоративного управління.

Суть та значення відповідального ставлення організацій до довкілля. Превентивний підхід до вирішення екологічних проблем. Програми з контролю забруднення та захисту довкілля, збереження природних ресурсів, дотримання екологічних стандартів тощо. Міжнародні документи щодо навколишнього середовища (Цілі розвитку тисячоліття, Декларація Ріо-де-Жанейро тощо) та стандарти екологічного менеджменту (серія ISO 14000). Законодавство України про охорону навколишнього середовища. Міжнародний і український досвід впровадження принципів екологічної відповідальності.

Напрями державної політики сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні

Тема 12. Оцінка результативності корпоративної соціальної відповідальності

Показники внутрішньої КСВ. Нефінансова звітність як інструмент розвитку соціальної відповідальності підприємства: сутність, завдання, зміст, форма. Процес підготовки звіту. Стандарти підготовки нефінансового звіту. Методи та процедури оцінювання ефективності програм КСВ. Модель «Лондонської групи порівняльного аналізу» і особливості її використання. Соціальний аудит. Збалансована система показників. Концепція потрійного результату. Методи оцінювання ділової репутації соціально відповідальної компанії. Моніторинг ефективності діяльності з організації КСВ. Рейтинги КСВ.

Оцінка ефективності компаній у сфері КСВ у глобальному і національному вимірах. Оцінка корпоративного рівня розвитку КСВ. Індекси з КСВ як орієнтир для розробки критеріїв оцінки. Збалансована система показників із КСВ.

Тема 13. Соціальна відповідальність людини і держави. Соціально відповідальні відносини бізнесу з територіальними громадами

Соціальна відповідальність з позиції людини як окремого індивіда (моральна відповідальність). Ставлення людини до особистих та суспільних завдань, норм та цінностей. Соціальну відповідальність людини перед суспільством і перед собою. Особистість як суб'єкт і, як об'єкт відповідальності.

Форми прояву (пряма, зворотна, відкрита, прихована, безпосередня, опосередкована, внутрішня, зовнішня) соціальної відповідальності особи.

Структурні елементи соціальної відповідальності як соціального механізму контролю: архаїчний, соціальний, світоглядний. Рівні життєвої позиції та етапи відповідальності у суспільних відносинах за В. І. Сперанським і С.В. Кондаковим.

Державні структурні органи влади відповідальні за становлення та розвиток КСВ бізнесу в Україні. Форми, методи та інструменти державного впливу на становлення та сприяння розвитку КСВ бізнесу в Україні. Етапи розвитку корпоративної соціальної відповідальності в регіоні.

Вплив громади на роботу компаній та відповідальність компаній перед населенням. Особливості розвитку соціальної відповідальності у регіонах України. Співпраці у ланцюжку «компанія - місцева адміністрація - громада». Форми співпраці бізнес-структур з неурядовими організаціями.

Тема 14. Формування механізму управління розвитком аграрного сектору України в контексті соціальної відповідальності бізнесу

Сучасні світові тенденції розвитку управлінських моделей в сфері аграрного виробництва. Основні методичні засади формування механізмів та інструментів управління сталим розвитком. Проблеми удосконалення відносин між виробниками і переробниками сільськогосподарської продукції, формування інфраструктури аграрного бізнесу та соціальної відповідальності бізнесу перед соціумом території, на якій відбувається бізнес, живуть працівники підприємств.

Причини низького рівня соціально-економічного розвитку сільського соціуму. Групи чинників, які стосуються: умов функціонування ринків в аграрному секторі.

Соціальна відповідальність менеджменту агробізнесу в Україні. Залежності між економічною діяльністю аграрних підприємств і станом територіального соціуму. Інструменти реалізації соціальної відповідальності у механізмі управління розвитком аграрного соціуму.

Соціальна відповідальність як ключова функція управління в умовах екологізації виробничої системи.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п	лаб	с.р.		л	п	лаб	с.р.
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи ділової етики. Механізми впливу етики бізнесу на діяльність організаційних формувань										
Тема 1. Теоретичні аспекти ділової етики та її роль в управлінні	10	2	2	-	6	1	1	-	-	-
Тема 2. Етичні проблеми та порушення етики бізнесу сучасності	8	2	2	-	4	2	1	2	-	-
Тема 3. Корпоративна етика і культура. Етика відносин із зовнішніми діловими партнерами	8	2	2	-	4	1	1	-	-	-
Тема 4. Етика бізнесу в організації. Бізнес-етикет: сутність та правила	8	2	2		4			2		
Тема 5. Імідж ділової людини	8	2	2		4			-		
Тема 6. Етичні норми ділового спілкування. Організація й проведення ділових комунікативних заходів	8	2	2		4			2		
Тема 7. Академічна доброчесність як прояв ділової етики	8	2	2		4			-		
Разом за змістовим модулем 1	58	14	14	-	30	8	3	6	-	-
Змістовий модуль 2. Соціальна відповідальність в системі менеджменту										
Тема 8. Концептуальні основи розвитку соціальної відповідальності	10	2	2	-	6	4	1	-	-	-
Тема 9. Ініціативи соціальної відповідальності бізнесу в Україні	8	2	2	-	4	4	1	1	-	-
Тема 10. Соціальна відповідальність в системі менеджменту організації. Формування відносин з працівниками на засадах КСВ	11	4	3	-	4	4	-	1	-	-
Тема 11. Стратегія соціально відповідальної поведінки в ринковому середовищі	9	2	3	-	4	2	1	1	-	-
Тема 12. Оцінка результативності корпоративної соціальної відповідальності	8	2	2	-	4	-	-	2	-	-
Тема 13. Соціальна відповідальність людини і держави. Соціально відповідальні відносини бізнесу з територіальними громадами	8	2	2		4		-	1		
Тема 14. Формування механізму управління розвитком аграрного сектору України в контексті соціальної відповідальності бізнесу	8	2	2		4		-			
Разом за змістовим модулем 2	62	16	16	-	30	8	3	6	-	-
Усього годин	120	30	30	-	60	16	6	12	-	-

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Теоретичні аспекти ділової етики та її роль в управлінні	2
2	Етичні проблеми та порушення етики бізнесу сучасності	2
3	Корпоративна етика і культура. Етика відносин із зовнішніми діловими партнерами	-
4	Етика бізнесу в організації. Бізнес-етикет: сутність та правила	-
5	Імідж ділової людини	-
6	Етичні норми ділового спілкування. Організація й проведення ділових комунікативних заходів	-
7	Академічна доброчесність як прояв ділової етики	2
8	Концептуальні основи розвитку соціальної відповідальності	2
9	Ініціативи соціальної відповідальності бізнесу в Україні	-
10	Соціальна відповідальність в системі менеджменту організації. Формування відносин з працівниками на засадах КСВ	-
11	Стратегія соціально відповідальної поведінки в ринковому середовищі	-
12	Оцінка результативності корпоративної соціальної відповідальності	-
13	Соціальна відповідальність людини і держави. Соціально відповідальні відносини бізнесу з територіальними громадами	-
14	Формування механізму управління розвитком аграрного сектору України в контексті соціальної відповідальності бізнесу	2
Разом		10

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Теоретичні аспекти ділової етики та її роль в управлінні	-
2	Етичні проблеми та порушення етики бізнесу сучасності	-
3	Корпоративна етика і культура. Етика відносин із зовнішніми діловими партнерами	2
4	Етика бізнесу в організації. Бізнес-етикет: сутність та правила	2
5	Імідж ділової людини	2
6	Етичні норми ділового спілкування. Організація й проведення ділових комунікативних заходів	2
7	Академічна доброчесність як прояв ділової етики	-
8	Концептуальні основи розвитку соціальної відповідальності	-
9	Ініціативи соціальної відповідальності бізнесу в Україні	2
10	Соціальна відповідальність в системі менеджменту організації. Формування відносин з працівниками на засадах КСВ	3
11	Стратегія соціально відповідальної поведінки в ринковому середовищі	3
12	Оцінка результативності корпоративної соціальної відповідальності	2
13	Соціальна відповідальність людини і держави. Соціально відповідальні відносини бізнесу з територіальними громадами	2
14	Формування механізму управління розвитком аграрного сектору України в контексті соціальної відповідальності бізнесу	-
Разом		20

6. Теми лабораторних занять

Не передбачено навчальним планом

7. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами

1. Розкрийте суть ділової етики та етичних норм в управлінні.
2. Ділова етика в менеджменті, її значення та роль на сучасному етапі розвитку підприємницької діяльності.
3. Методичні основи етики менеджменту.
4. Етика менеджменту: поняття і суть.
5. Що таке бізнес і підприємництво?
6. Дайте визначення етиці з позиції інших наук: філософії, соціології, культурології, конфліктології, основ менеджменту, організаційної культури, основ управління персоналом, соціальної психології.
7. Коли й за яких обставин сформувалася етика бізнесу як наукова дисципліна?
8. Передумови розвитку ділової етики.
9. Цінності і установки менеджменту в контексті розвитку ринкової економіки.
10. Етика управління в контексті теорії цивілізованого розвитку суспільства (основні етапи).
11. Фактори формування етики менеджменту
12. Основні концепції менеджменту в процесі пошуку шляхів ринкових перетворень.
13. Назвіть дві групи факторів, якими визначається етичність дій людини.
14. Розкрийте суть понять „етикет”, „діловий етикет”.
15. Яким чином здійснюється контроль за дотриманням (недотриманням) етичних норм?
16. Етичні норми у взаємовідносинах із діловими партнерами, конкурентами.
17. Етична поведінка як сукупність вчинків та дії людей.
18. Підходи українських компаній з забезпечення етичної поведінки.
19. Розкрийте сутність теоретичної, прикладної й професійної етики.
20. Дайте визначення мікро- і макроетики.
21. Опишіть виникнення глобальної етики та назвіть її предмет.
22. Дайте визначення поняттю «етика тіньового бізнесу» і поясніть, що містить у собі поняття «тіньовий бізнес».
23. Охарактеризуйте сутність та наслідки недобросовісної конкуренції.
24. Назвіть можливості регулювання в організації етичних порушень і протидії корупції: типові ознаки корупції; санкції за порушення; заходи щодо запобігання порушення.
25. Охарактеризуйте сутність та наслідки дискримінації.
26. Охарактеризуйте сутність та наслідки моббінгу.
27. Що таке інтелектуальна власність та як її захистити?
28. Охарактеризуйте дуалізм інтелектуальної власності.
29. Назвіть методи захисту інтелектуальної власності
30. Опишіть заповіді ділової людини і принципи ведення справ.
31. Надайте характеристику поняттю корпоративна етика.

32. Визначте етичні компоненти організаційної культури
33. Що таке етичний кодекс фірми? Опишіть заходи щодо підвищення етичної поведінки керівників і працівників фірми.
34. Яким чином стандарти ти етичні кодекси регулюють поведінку персоналу?
35. Охарактеризуйте механізм впровадження етичних принципів та норм в практику підприємства.
36. Опишіть принципи морального кодексу керівника.
37. Поясніть суть ділового спілкування та комунікації.
38. Що таке візитні картки та які правила користування візитними картками Ви знаєте?
39. Охарактеризуйте форми колективного обговорення бізнес-проблем.
40. Опишіть особливості ділових прийомів. Які види ділових прийомів ви знаєте?
41. Охарактеризуйте національні особливості ділового етикету.
42. Дайте власне визначення поняття «академічна доброчесність».
43. Розвиток поняття «академічна доброчесність» у цифрову епоху.
44. Соціальна відповідальність як добровільна реакція на соціальні проблеми суспільства з боку організації
45. Сучасні підходи до запровадження соціальної відповідальності у підприємницьку та бізнесову діяльності.
46. Поняття соціальної відповідальності бізнесу.
47. Розкрийте суть корпоративної соціальної відповідальності.
48. Необхідні умови для впровадження та розвитку соціальної відповідальності на підприємствах.
49. Що передбачає та на кого зорієнтована концепція соціально відповідальної діяльності?
50. Які рівні має соціальна відповідальність бізнесу?
51. Дайте визначення корпоративної соціальної відповідальності.
52. Які складові соціальної відповідальності бізнесу?
53. Розкрийте суть понять: відповідальний діловий партнер, відповідальний соціальний партнер, відповідальний роботодавець, відповідальний громадянин, учасник соціальних відносин.
54. Що таке внутрішня і зовнішня соціальна відповідальність?
55. Що належить до внутрішньої соціальної відповідальності?
56. Що належить до зовнішньої соціальної відповідальності?
57. Назвіть переваги впровадження соціальної відповідальності у практику господарювання.
58. Що є інструментами соціально відповідальної політики підприємства?
59. Розкрийте суть соціальної програми і соціального пакету?
60. Що таке корпоративні соціальні програми?
61. Назвіть типи соціальних програм.
62. Поясніть зміст внутрішніх корпоративних соціальних програм.
63. Які заходи включають корпоративні соціальні програми у сфері розвитку персоналу?
64. Які заходи включають корпоративні соціальні програми у сфері охорони здоров'я і безпечних умов праці?

65. Які заходи включають корпоративні програми соціально-відповідальної реструктуризації?
66. Назвіть основні інструменти реалізації соціальних програм компанії.
67. Назвіть основні стратегії реалізації соціальної відповідальності.
68. Які конкурентні переваги забезпечує підприємству соціально відповідальна політика.
69. Назвіть принципи, які визначають найсуттєвіші та найважливіші аспекти соціально відповідальної діяльності бізнесу:
70. Назвіть чотири основні типи соціально відповідальних компаній.
71. Вкажіть основні переваги корпоративної соціальної відповідальності

Тестові завдання для визначення рівня засвоєння знань студентами

1. Вкажіть категорії, що відносяться до фундаментальних характеристик життя суспільства та зміст яких розкрито нижче:

A. ...	створює матеріальну основу життєдіяльності
Б. ...	забезпечує ефективне функціонування економічної системи
В. ...	формує цивілізовані правила поведінки людини, ведення господарства і управління

2. Розкрийте суть наступних категорій:

	Назва категорії		Зміст категорії
A.	Ділова етика	1.	це сукупність правил поведінки, які регулюють зовнішній прояв людських взаємовідносин
Б.	Етикет	2.	це культура життя і співпраці з людьми; організація людських колективів, за якої кожен здатен творчо, максимально самовіддано виконувати посильну справу
В.	Діловий протокол	3.	сукупністю правил поведінки, норм і традицій на офіційних та неофіційних зустрічах

3. Розмістіть етапи проведення ділової бесіди в логічній послідовності.

	Етапи контролю
A.	Ефективне слухання (рефлексивне і не рефлексивне)
Б.	Створення доброзичливої атмосфери
В.	Своєчасне і коректне закінчення бесіди
Г.	Використання тактики постановки питання
Д.	Застосування правил вербального і невербального зворотного зв'язку

4. Які особливості етики менеджменту, щодо прийняття рішень, характеризують вказані країни:

	Вид стилю		Особливості етики менеджменту
A.	США	1.	Приймаються колективно, дома, після переговорів
Б.	Великобританія	2.	Готові в ході переговорів, але дуже обережні
В.	Франція	3.	Менш самостійні, приймаються після переговорів
Г.	Японія	4.	Не приймаються в перший день переговорів
Д.	Німеччина	5.	Мають повноваження, приймають самостійно
Е.	Італія	6.	Самостійні, приймаються індивідуально, швидко, на місці

5. Яка з організаційних культур має такий важіль управління як авторитет:

A.	органічна
-----------	-----------

Б.	підприємницька
В.	бюрократична
Г.	партисипативна

6. Дайте оцінку наведеним нижче судженням (правильно (П) і неправильно (Н)):

	Ознака	П	Н
А.	Потенційні клієнти – це такі суб'єкти господарювання, чия діяльність цікавить підприємство з позиції вирішення їх проблем		
Б.	Неформальне спілкування носить суб'єктивний характер, воно не регламентоване, його ціль багато в чому визначається особистісними взаєминами між людьми		
В.	Формальне спілкування обумовлене соціальними функціями людини		
Г.	Ділове спілкування відноситься до неформального		

7. Розкрийте суть прийомів впливу на ділових партнерів і підлеглих:

	Вид прийому		Характеристики прийомів
А.	„Ім'я власне”	1.	дає підставу автоматично зробити висновок – перед вами „друг”, у глибині душі виникає почуття симпатії
Б.	„Дзеркало ставлення”	2.	усвідомлена втрата „дорогоцінного” часу взамін на досягнення цілі – примусити оточуючих ставитися до вас із „непідробною” симпатією
В.	„Золоті слова”	3.	Базується на приємних відчуттях співбесідника у відповідь на певний звук, що в подальшому сприяє формуванню позитивного емоційного відношення до вас
Г.	„Терпеливий слухач”	4.	Передбачає співставлення власної поведінки з характеристиками співбесідника
Д.	„Особисте життя”	5.	Передбачає висловлювання, що містить дещо завищену оцінку позитивної якості людини

8. Визначте рівні соціальної політики підприємства:

А.	виробничий
Б.	урядовий
В.	корпоративний
Г.	громадянський

9. Суб'єктами соціального діалогу на національному рівні є:

А.	Кабінет Міністрів України та центральні органи виконавчої влади
Б.	всеукраїнські професійні спілки та об'єднання всеукраїнських професійних спілок
В.	органи місцевого самоврядування
Г.	всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців та їх об'єднання

10. Принципи ефективного соціального діалогу:

А.	поваги й урахування інтересів учасників переговорів
Б.	повноважності соціальних партнерів і їхніх представників
В.	повноти представництва сторін
Г.	втручання в справи один одного
Д.	рівноправності сторін і довіра у відносинах

11. Генеральна Угода укладається:

А.	на рівні підприємства
Б.	на регіональному рівні
В.	на державному рівні
Г.	на галузевому рівні

12. Умови зростання фондів оплати праці та встановлення міжгалузевих співвідношень в оплаті праці визначає:

А.	галузева угода
Б.	генеральна угода
В.	регіональна угода
Г.	колективний договір

13. Конституцією України працівникам гарантовано право на:

А.	працю
Б.	відпочинок
В.	локаут
Г.	об'єднання
Д.	страйк

14. Положення колективного договору поширюється:

А.	тільки на тих працівників підприємства, які є членами профспілки
Б.	на всіх працівників підприємства

15. Глобальний Договір містить:

А.	12 принципів
Б.	7 принципів
В.	9 принципів
Г.	10 принципів

16. Структурними елементами внутрішньої соціально відповідальної політики є:

А.	мінімальна заробітна плата
Б.	соціальний пакет
В.	соціальні програми

17. Система управління соціальними програмами компанії передбачає таку логічну етапну послідовність :

А.	визначення пріоритетних напрямів, цілей і задач соціальних програм
Б.	розробка і затвердження
В.	управління реалізацією
Г.	оцінка і оформлення результатів
Д.	моніторинг
Е.	попередній аналіз проблем у рамках певного напрямку
Ж.	експертиза, оцінка і погодження з учасниками
З.	контроль за ходом виконання
И.	прийняття рішення про розробку і формування цільової програми

18. Розкрийте суть складових соціальної відповідальності бізнесу:

Назва складової		Зміст	
А.	Відповідальний діловий партнер	1.	традиційною формою участі компанії у підтриманні благополуччя суспільства є благодійність щодо сиріт, інвалідів та інших соціально вразливих груп населення
Б.	Відповідальний соціальний партнер	2.	соціально відповідальна компанія, що діє згідно з нормами трудового права (найчастіше перевищує їх, надаючи працівникам додаткові соціальні блага), дбає про умови праці та соціальний добробут своїх працівників
В.	Відповідальний роботодавець	3.	соціально відповідальна компанія, яка працює згідно з правовими та етичними нормами ведення бізнесу, формуючи свої відносини на принципах дотримання професійних стандартів діяльності, фінансової відповідальності тощо.
Г.	Відповідальний громадянин	4.	соціально відповідальна компанія, що діє на тристоронній основі (профспілки, роботодавці, уряд) шляхом обговорення, вироблення та прийняття рішень, пов'язаних із соціально-трудовими й економічними питаннями, забезпеченням соціального миру і суспільного розвитку через взаємні консультації, переговори та укладання сторонами угод, колективних договорів з прийняттям спільних рішень
Д.	Учасник соціальних відносин	5.	соціально відповідальна компанія, що зобов'язана платити встановлені податки та вести діяльність згідно з нормами чинного законодавства, як на місцевому, так і на міжнародному рівнях

19. Розкрийте суть основних стратегій реалізації соціальної відповідальності:

	Стратегія		Зміст стратегії
А.	Стратегія реагування	1.	пов'язана зі спробами виправдатися перед суспільством чи своїми споживачами
Б.	Стратегія захисту	2.	передбачає взяття відповідальності без будь-якого зовнішнього тиску. Це - найвищий ступінь реалізації КСВ
В.	Стратегія пристосування	3.	ґрунтується на принципі „поки каміння з неба не почне падати...”
Г.	Активна стратегія	4.	передбачає взяття на себе соціальної відповідальності „примусово” чи з прагнення змінитися

20. До якої групи соціальної відповідальності можна віднести перераховані нижче види діяльності компаній?

	Група соціальної відповідальності		Фактор
А.	Внутрішня	1.	допомога в критичних ситуаціях
Б.	Зовнішня	2.	природоохоронна діяльність
		3.	розвиток людських ресурсів через навчальні програми
		4.	додаткове медичне та соціальне страхування працівників
		5.	розвиток місцевої територіальної громади
		6.	виробнича демократія
		7.	стабільна виплата заробітної плати
		8.	добросовісна ділова практика
		9.	соціально відповідальна реструктуризація

21. Соціальний пакет - це

22. Наука, яка розглядає вчинки і поведінку людини, що діє у сфері управління, у тому аспекті, в якому дії менеджера співвідносяться із загальнолюдськими етичними вимогами – це

23. Добровільна ініціатива власників компанії або засновників організації з розробки і реалізації певних соціально спрямованих, неприбуткових заходів, які мають на меті якісне удосконалення зовнішнього для компанії або організації середовища - це

8. Методи навчання

Методами навчання є способи спільної діяльності й спілкування викладача і здобувачів вищої освіти, що забезпечують вироблення позитивної мотивації навчання, оволодіння системою професійних знань, умінь і навичок, формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних сил, культури розумової праці майбутніх фахівців.

Під час навчального процесу використовуються наступні методи навчання:

Залежно від джерела знань: словесні (пояснення, бесіда, дискусія, діалог); наочні (демонстрація, ілюстрація); практичні (рішення задач, ділові ігри).

За характером пізнавальної діяльності: пояснювально-наочний проблемний виклад; частково-пошуковий та дослідницький методи.

За місцем в навчальній діяльності:

- методи організації й здійснення навчальної діяльності, що поєднують словесні, наочні і практичні методи; репродуктивні й проблемно-пошукові; методи навчальної роботи під керівництвом викладача й методи самостійної роботи здобувачів вищої освіти;

- методи стимулювання й мотивації навчальної роботи, що включають пізнавальні ігри, навчальні дискусії, рольові ситуації;

- методи контролю й самоконтролю за навчальною діяльністю: методи усного, письмового контролю; індивідуального й фронтального, тематичного і систематичного контролю.

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти передбачено застосування таких навчальних технологій:

- *робота в малих групах* дає змогу структурувати практично-семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного здобувача вищої освіти в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування;

- *семінари-дискусії* передбачають обмін думками і поглядами учасників з приводу даної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди і переконання, вміння формулювати думки й висловлювати їх, вчать оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів;

- *мозкові атаки* – метод розв’язання невідкладних завдань, сутність якого полягає в тому, щоб висловити як найбільшу кількість ідей за обмежений проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію;

- *кейс-метод* – метод аналізу конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності фахівців і передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних

конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу;

- *презентації* – виступи перед аудиторією, що використовуються для подання певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, інструктажу, демонстрації;

- *дидактичні ігри* – метод імітації (наслідування, відображення) ухвалення управлінських рішень в різноманітних ситуаціях згідно правил, які вже розроблено або формуються самими учасниками, реалізується через самостійне вирішення здобувачами вищої освіти поставленої проблеми за умови недостатності необхідних знань, коли є потреба самостійно опановувати новий зміст або шукати нові зв'язки в уже засвоєному матеріалі;

- *банки візуального супроводу* сприяють активізації творчого сприйняття змісту дисципліни за допомогою наочності.

9. Форми контролю

Основними формами організації навчання під час вивчення дисципліни «Ділова етика та соціальна відповідальність бізнесу» є лекції, практичні (семінарські) заняття, консультації, самостійна робота здобувачів вищої освіти.

Відповідно до вище зазначених форм організації навчання формами контролю засвоєння програми є: самоконтроль, написання модульних контрольних робіт, реферату, виконання індивідуальних практичних завдань та іспит за період вивчення дисципліни.

Контрольні заходи, які проводяться в університеті визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти і забезпечують своєчасне коригування навчального процесу.

Відповідно до **«Положення про екзамени та заліки у Національному університеті біоресурсів і природокористування України» затвердженого вченою радою НУБіП України 27 грудня 2019 року, протокол № 5**, видами контролю знань здобувачів вищої освіти є поточний контроль, проміжна та підсумкова атестації.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних, лабораторних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувачів вищої освіти до виконання конкретної роботи.

Проміжна атестація проводиться після вивчення програмного матеріалу кожного змістового модуля. Навчальний матеріал дисциплін, які викладаються протягом одного семестру – осіннього чи весняного, поділяється лекторами на *два-три змістові модулі*.

Проміжна атестація має визначити рівень знань здобувачів вищої освіти з програмного матеріалу змістового модуля (рейтингова оцінка із змістового модуля), отриманих під час усіх видів занять і самостійної роботи.

Форми та методи проведення проміжної атестації, засвоєння програмного матеріалу змістового модуля розробляються лектором дисципліни і затверджується відповідною кафедрою у вигляді тестування, письмової контрольної роботи, колоквіуму, результату експерименту, що можна оцінити чисельно, розрахункової чи розрахунково-графічної роботи тощо.

Засвоєння здобувачем вищої освіти програмного матеріалу змістового модуля вважається успішним, якщо рейтингова оцінка його становить не менше, ніж 60 балів за 100-бальною шкалою.

Після проведення проміжних атестацій з двох змістових модулів і визначення їх рейтингових оцінок лектором дисципліни визначається рейтинг здобувача вищої освіти з навчальної роботи **R_{нр}** (не більше 70 балів) за формулою:

$$R_{\text{НР}} = \frac{0,7 \cdot (R^{(1)}_{\text{ЗМ}} \cdot K^{(1)}_{\text{ЗМ}} + \dots + R^{(n)}_{\text{ЗМ}} \cdot K^{(n)}_{\text{ЗМ}})}{K_{\text{дис}}}, \quad (1)$$

де $R^{(1)}_{\text{ЗМ}}, \dots, R^{(n)}_{\text{ЗМ}}$ – рейтингові оцінки із змістових модулів за 100-бальною шкалою;

n – кількість змістових модулів;

$K^{(1)}_{\text{ЗМ}}, \dots, K^{(n)}_{\text{ЗМ}}$ – кількість кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС) (або годин), передбачених робочим навчальним планом для відповідного змістового модуля;

$K_{\text{дис}} = K^{(1)}_{\text{ЗМ}} + \dots + K^{(n)}_{\text{ЗМ}}$ – кількість кредитів ЄКТС (або годин), передбачених робочим навчальним планом для дисципліни у поточному семестрі. Формулу (1) можна спростити, якщо прийняти $K^{(1)}_{\text{ЗМ}} = \dots = K^{(n)}_{\text{ЗМ}}$. Тоді вона буде мати вигляд:

$$R_{\text{НР}} = \frac{0,7 \cdot (R^{(1)}_{\text{ЗМ}} + \dots + R^{(n)}_{\text{ЗМ}})}{n}. \quad (2)$$

Рейтинг здобувача вищої освіти з навчальної роботи округлюється до цілого числа.

На рейтинг з навчальної роботи можуть впливати рейтинг з додаткової роботи та рейтинг штрафний.

Рейтинг з додаткової роботи додається до рейтингу з навчальної і не може перевищувати 20 балів. Він визначається лектором і надається здобувачам вищої освіти рішенням кафедри за виконання робіт, які не передбачені навчальним планом, але сприяють підвищенню рівня їх знань з дисципліни.

Максимальна кількість балів (20) надається здобувачу вищої освіти за:

- отримання диплому I-го ступеню переможця студентської наукової конференції навчально-наукового інституту чи факультету (коледжу) з відповідної дисципліни;
- отримання диплому переможця (I, II чи III місце) II-го етапу Всеукраїнської студентської олімпіади з дисципліни чи спеціальності (напрямку підготовки) у поточному навчальному році;
- отримання диплому (I, II чи III ступеню) переможця Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з відповідної дисципліни у поточному навчальному році;
- авторство (співавторство) у поданій заявці на винахід чи отриманому патенті України з відповідної дисципліни;
- авторство (співавторство) у виданій науковій статті з відповідної дисципліни;

- виготовлення особисто навчального стенду, макету, пристрою, приладу; розробка комп'ютерної програми (за умови, що зазначене використовується в освітньому процесі при викладанні відповідної дисципліни).

Рейтинг штрафний не перевищує 5 балів і віднімається від рейтингу з навчальної роботи. Він визначається лектором і вводиться рішенням кафедри для здобувачів вищої освіти, які невчасно засвоїли матеріали змістових модулів, не дотримувалися графіка роботи, пропускали заняття тощо.

Підсумкова атестація включає семестрову та державну атестацію здобувачів вищої освіти.

Семестрова атестація проводиться у формах семестрового екзамену або семестрового заліку з конкретної навчальної дисципліни.

Семестровий екзамен (далі – **екзамен**) – це форма підсумкової атестації засвоєння здобувачем вищої освіти теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни за семестр.

Семестровий залік (далі – **залік**) – це форма підсумкової атестації, що полягає в оцінці засвоєння здобувачем вищої освіти теоретичного та практичного матеріалу (виконаних ним певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях та під час самостійної роботи) з навчальної дисципліни за семестр.

Диференційований залік – це форма атестації, що дозволяє оцінити виконання та засвоєння здобувачем вищої освіти програми навчальної чи виробничої практики, підготовки та захисту курсової роботи (проекту).

Здобувачі вищої освіти зобов'язані складати екзамени і заліки відповідно до вимог робочого навчального плану у терміни, передбачені графіком освітнього процесу. Зміст екзаменів і заліків визначається робочими навчальними програмами дисциплін.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України» (наказ про уведення в дію від 27.12.2019 р. № 1371).

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка національна за результатами складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

Для визначення рейтингу здобувача вищої освіти із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу з навчальної роботи $R_{\text{нр}}$ (до 70 балів):

$$R_{\text{дис}} = R_{\text{нр}} + R_{\text{ат}} \quad (3)$$

11. Методичне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни «Ділова етика та соціальна відповідальність бізнесу».

2. Гоголя О.П., Кудінова І.П. Соціальна відповідальність бізнесу: монографія. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. 2011. 176 с.

3. Гоголя О.П. Методичні вказівки до вивчення дисципліни «Ділова етика та соціальна відповідальність бізнесу» для підготовки студентів ОКР «Магістр» спеціальність - 8.03060101 Менеджмент організацій і адміністрування. Київ: Редакційно-видавничий відділ НУБіП України, 2015. 51 с.

4. Михайлов С. І., Балановська Т. І., Новак О.В., Гоголя О.П. та ін. Менеджмент: Навчальний посібник. За ред. С. І. Михайлова. Київ: НУБіП України, 2013. 536 с.

5. Балановська Т. І., Гоголя О. П., Троян А. В. Менеджмент: навчальний посібник. Київ: ЦП «Компринт», 2017. 465 с.

6. Горьовий В. П., Гоголя О. П., Харченко Г. А. Менеджмент і адміністрування. Практикум: навчальний посібник для підготовки фахівців спеціальності «Менеджмент». Київ: ЦП «Компринт», 2018. 305 с.

7. Гоголя О.П., Харченко Г.А. Менеджмент діяльності підприємств на ринку товарів і послуг: навчальний посібник для підготовки фахівців спеціальності 073 «Менеджмент». Київ: «ЦП «Компринт», 2018. 410 с.

8. Гоголя О. П., Харченко Г. А. Методичні рекомендації до написання й оформлення курсових робіт з дисципліни «Менеджмент» для фахівців ОС «Бакалавр» за спеціальністю 073 «Менеджмент». К.: ЦП «Компринт», 2019.

9. Електронний навчальний курс

<https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=1274>

12. Рекомендована література

Основна:

1. Андреева И. Этика деловых отношений: Учебное пособие. СПб.: Вектор, 2006. 160 с.
2. Батавина Р. Этика деловых отношений: Учебное пособие для студентов обучающихся по экономическим специальностям. М.: Финансы и статистика, 2003. 184 с.
3. Білик Е. Сучасна енциклопедія етикету: 1000 правил і корисних порад. Донецьк: БАО, 2005. 382 с.
4. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму: пер. з нім. О. Погорілого. К.: Основи, 1994. 261 с.
5. Волков Г.М. Этика бизнеса: Учебник. Москва: Интеграция, 2006. 169 с.
6. Галушко В.П. Діловий протокол та ведення переговорів: Навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2002. 222 с.
7. Гах Й. Етика ділового спілкування: Навч. посібник для вузів. К. Центр навчальної літератури, 2005. 160 с.
8. Герасимчук А. А., Тимошенко О. І. Етика та етикет. К.: СУ. 2006. 350 с.
9. Герасимчук А.А., Тимошенко О.І., Шашкевич Я. Етика й етикет сучасного бізнесу – запорука економічної безпеки підприємств: Навч. посібник. К. Вид-во Європ. ун-ту, 2007. 285 с.
10. Герет Т., Клоноскі Р. Етика бізнесу: монографія. Пер. з англ. О.Ватаманюк. 2-е вид. К. : Основи, 1997. 214 с.
11. Глобальная инициатива ООН: руководство для работодателей.- Берлин, 2001. 9 с. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_307207.pdf
12. Гоголю О.П., Кудінова І.П. Соціальна відповідальність бізнесу: монографія. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. 2011. 176 с.
13. Деловой этикет: Учебное пособие для вузов / Авт. сост. И.Н. Кузнецов. М.: Юнити - Дана, 2006. 432 с.
14. Ділове спілкування. за ред. О.З. Лебедева-Гулей, навч. пос. К: «Академвидав», 2004. 284 с.
15. Дороніна М.С., Доронін А.В. Культура ділового спілкування і партнерства. Навчальний посібник. Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. 204 с.
16. Лихолат С.М., Гапій І.Б. Етика бізнесу: Навч. посіб. К.: Знання, 2013. 367 с.
17. Етика та психологія ділових відносин: навч. посіб. для студ. вищ.навч. закладів. За ред. Т.Є. Андреевої. Х.: Бурун Книга, 2004. 143 с.
18. Єлізарова І.А. Стиль ділового успіху. Навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 160 с.
19. Жуков В., Скурятівський В. Соціальне партнерство в Україні: Навчальний посібник. К.: Вид-во УАДУ, 2001. 200 с.
20. Охріменко О.О., Іванова Т.В. Соціальна відповідальність. Навч. посіб. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». 2015. 80 с.
21. Палеха Ю. Ділова етика: учбовий посібник. Європейський ун-т фінансів,

інформ. систем, менеджм. і бізнесу. К.: Вид-во Європейського ун-ту фінанас., інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 2000. 179 с.

22. Петроє О.М. Соціальний діалог як інструмент формування корпоративної політики сучасних підприємств в Україні: [навчальний посібник] К.: Центр учбової літератури, 2008. 60 с.

23. Петроє О.М. Соціальний діалог як інструмент формування корпоративної політики сучасних підприємств в Україні: Монографія. К.: Центр учбової літератури, 2008. 152 с.

24. Семенов А.К., Маслова Е.Л. Этика менеджмента: Учебное пособие. 2-е изд. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2007. 272 с.

25. Соціальна відповідальність бізнесу як запорука соціальної злагоди в суспільстві: К.: ПРОФІНФОРМ ФПУ, 2005. 48 с.

26. Соціальна відповідальність бізнесу: принципи системної дії. К.: Форум соціально відповідального бізнесу України, 2006. 22 с.

27. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія. [А. М. Колот, О. А. Грішнова та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. К. : КНЕУ, 2012. 501 с.

28. Статінова Н., Радченко Н. Етика бізнесу: Навчальний посібник. Київ. Нац. торг.-економ. ун-т. К., 2001. 279 с.

29. Стоян Т. Діловий етикет: моральні цінності і культура поведінки бізнесмена: Навчальний посібник. Київ. економ. ін-т менеджм. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 231 с.

30. Указ Президента України «Про розвиток соціального діалогу в Україні» № 1871/2005 від 29.12.2005. Урядовий кур'єр. 2006. № 14.

31. Етика сьогодні. URL: <http://www.etica.in.ua/etika-i-biznes/>

32. Палеха Ю.І. Етика ділових відносин. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR1/CD/ETUKA_DV.pdf

33. Соколянский В.В., Бородин В.А. Этика бизнеса. URL: https://books.google.com.ua/books?id=PK-IEjQiUsIC&pg=PA2&lpg=PA2&dq=%D1%83%D0%B4%D0%BA+%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0+%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%83+%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA&source=bl&ots=ZKs2-13CQT&sig=hI54umpx_I9XCfWwbe04lnPjJT4&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwia-KmClJfcAhXHjiwKHVUsCoI4ChDoAQhmMAk#v=onepage&q=%D1%83%D0%B4%D0%BA%20%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%83%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA&f=false

34. Професійна і прикладна етика : навчальний посібник / [Аболіна Т. Г., Рогожа М. М., Василькевич Я. З., Заболотна В. О., Коцур В. П., Рик С. М.] ; за заг. ред. Коцура В. П. – Препринт. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – 314 с. URL: <http://ephsheir.phdpdpu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/8989898989/1349/%D0%9F>

<https://lvbs.com.ua/knowledge/uk/news/1211%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B0%20%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%A0%D0%B8%D0%BA%20%D0%A1.%D0%9C..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

35. Мюс Г. Мати етичний хребет – потреба будь-якого бізнесу. URL: <https://lvbs.com.ua/knowledge/uk/news/1211>

Додаткова:

1. Алексина Т.А. Деловая этика: учебник для академического бакалавриата. М.: Изд-во Юрайт, 2014. 384 с.
2. Балуєва О.В., Боднарук О.В. Соціальна відповідальність: навч. посіб. Маріуполь: ДонДУУ, 2017. 284 с.
3. Бландел Ричард. Эффективные бизнес-коммуникации. Принципы и практика в эпоху информации. СПб.: Питер, 2000. 384 с.
4. Борисов Л. Роскошь человеческого общения. 2-е изд. М.: Менеджер, 2000. 176 с.
5. Бороздина Г. В. Психология делового общения : Учеб. пособ. М : ИНФРА-М, 2000. 224 с.
6. Бралатан В.П., Гуцаленко Л.В., Здирко Н.Г. Професійна етика. К. : ЦУЛ, 2011. 252 с. Режим доступа : http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/14930/mod_resource/content/1/bralatan_v_p_gucalenko_l_v_ta_in_profesiina_etika.pdf
7. Бреннен Л. Новая энциклопедия этикета: Деловой этикет двадцать первого века. М.:РИПОЛ классик, 2004. 352 с.
8. Бурковский П., Кисельов С. Ставлення громадян до ринкових перетворень в Україні. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/august08/03.htm>
9. Василенко Г. Дослідження переговорного процесу, як одного з способів врегулювання конфлікту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nspp.gov.ua/s=39&id=2942>.
10. Владимирська Г.О., Владимирський П. Як стати успішною у світі чоловіків або навіть жінці мозок. Пер. з рос. Ю. Тимошенко. К.: Наш час, 2006. 292 с.
11. Глобальний договір ООН: корпоративне громадянство у світовій економіці. Довідник соціально відповідальних компаній України: К.: К.І.С., 2007. С. 11-12.
12. Григор'єва О.В.. Корпоративна соціальна відповідальність: навчально-методичний посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2017. 88 с.
13. Гришук В.К. Соціальна відповідальність: навчальний посібник. Львів. Львівський університет внутрішніх справ. 2012. 152 с.
14. Грішнова О.А. Соціально-трудові відносини (з врахуванням гендерного аспекту). Проведення практичних тренінгів: Навчально-методичний посібник для слухачів системи перепідготовки фахівців для малого і середнього бізнесу. К.: Українська Асоціація Маркетингу, 2003. 64 с.
15. Губенко Л.Г., Немцов В.Д. Культура ділового спілкування. – К. : Альфа прес,

2000. 184 с.

16. Дарченко Н.Д., Рижигов В.С., Єськов О.Л., Мікрюков О.М. Економіка праці та соціально-трудові відносини. Збірник завдань та вправ: Навч. посібник: - К: Центр учбової літератури, 2007. 252 с.
17. Деева Т.М., Кичатова Е.В. Деловая переписка для международного сотрудничества. М., 2003. 306 с.
18. Декларація соціальної місії бізнесу. Електронний ресурс Режим доступу: http://pmguinfo.dp.ua/images/documents/korp_otnosheniya/decl_soc_missii.pdf
19. Ділові контакти з іноземними партнерами: Навч.-практ. посібник для бізнесмена. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 284 с.
20. Дорожкіна І.В., Ковальчук В.В. Гендерна політика в місцевих громадах: інформаційно-практичний посібник Чернігів : Чернігівська обласна організація Спільноти жінок України. 2010. 56 с. Режим доступу : http://wu.cn.ua/files/pdf_public/27_Genderna%20politika.pdf
21. Доронина М.С. Культура общения деловых партнеров. Х.: ИД, 2003. 192 с.
22. Егоршин А.П. Этика деловых отношений: Учебное пособие для студентов вузов. М.: НИМБ, 2005. 406 с.
23. Етика ділового спілкування : [Електронний ресурс] / Гриценко Т. Б., Гриценко С. П. Режим доступа : <https://subject.com.ua/pdf/71.pdf>
24. Етика ділового спілкування : [Навч. метод. посіб. для студ. ВНЗ.] / Харченко С. Я., Краснова Н. П., Юрків Я. І.; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Луганськ. : Вид-во ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – 507 с.
25. Зусін В.А. Етика та етикет ділового спілкування: Навч. посібник для вузів. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.
26. Калита П. Общечеловеческие ценности, социально направленный бизнес и системный менеджмент. [Електронний ресурс] Режим доступа: <http://www.globalcompact.org.ua/press/releases/145>.
27. Калита П. Соціально спрямований бізнес, або Бізнес з турботою про Людей. — [Електронний ресурс] Режим доступу: www.corporate-citizen.org.ua/Library/SocBizn_2.doc.
28. Карнеги Д. Как завоевать друзей и оказывать влияние на людей. Как развить уверенность в себе и добиться влияния на людей путем публичных выступлений. Как перестать беспокоиться и начать жить. М.: ООО «Евро-пресс», 2005 570 с.
29. Колот А. М. Організаційно-економічний механізм регулювання доходів працюючих: шляхи вдосконалення // Україна: аспекти праці. 2003. № 2. С. 25-31.
30. Колот А.М. Соціально-трудові відносини: Теорія і практика регулювання. Монографія. К.: КНЕУ, 2004. 230.
31. Комарова К.В., Ковальчук Н.В. Соціальна відповідальність як складова стратегії розвитку бізнесу на підприємствах України. Інноваційна економіка. № 5-6. 2016 <http://212.1.86.13/jspui/handle/123456789/2470>
32. Концепція реформування системи соціального діалогу (Проект)/ Розр. С. Мельник, к.е.н., М. Мартиненко, В. Матросов. Луганськ: ДУ НДІ СТВ, 2008.

- [Електронний ресурс] Режим доступу:
http://www.lir.lg.ua/Konceptij_ref_soc_dialogu.htm.
33. Корпоративна соціальна відповідальність / Конкурентоспроможність бізнесу. — [Електронний ресурс] Режим доступу:
<http://www.conf.eu.org/uacompetitiveness/csr.html>.
34. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2000. 232 с.
35. Кубрак О.В. Етика ділового та повсякденного спілкування: [Навч. посіб. з етикету для студ.] О. В. Кубрак. Суми: ВТД «Університетська книга», 2002. 208 с.
36. Кудряченко А. Інститут соціального партнерства як чинник демократичного розвитку суспільства: світовий досвід та висновки для України. — [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Jul08/19.htm>.
37. Кузнецов И.Н. Деловой этикет от "А" до "Я". Учебное пособие. М.: Альфа-Прес, 2006. 344 с.
38. Лазоренко О. Принципи корпоративної соціальної відповідальності (КСВ): тенденції сучасного світового досвіду //Корпоративна соціальна відповідальність в Україні: експертна думка. К.: Стилос, 2007. С. 10-28.
39. Лукашевич Н.П. Теория и практика самоменеджмента: [Учеб. пособ. — 2-е изд., испр.]. К.: МАУП, 2002. 360 с.
40. Максимовский М. В. Этикет делового человека. М. 2005. 298 с.
41. Молярчук Е. Бизнес-этика как социальное явление. Персонал. 2000. № 5. С. 70-74.
42. Ортинський В.Л. Актуальні питання культури поведінки молодого спеціаліста: навч. посібник / В.Л. Ортинський. Львів: Львівський юридичний інститут МВС України; Афіша, 2004. 178 с.
43. Прищак М. Д. Етика та психологія ділових відносин [Електронний ресурс]/ [Лесько О. Й., Прищак М. Д.Залюбська О. Б. та ін.]. Вінниця. : ВНТУ, 2011. 309 с. — Режим доступа : <http://posibnyky.vntu.edu.ua/etika/index.html>.
44. Про розвиток соціального діалогу в Україні. Указ Президента України № 1871/2005 від 29.12.2005. Урядовий кур'єр. 2006. № 14.
45. Проблеми та перспективи модернізації соціального діалогу та публічних комунікацій задля успішних реформ. Режим доступу:
<https://robotodavets.org.ua/2019/02/28/problems-ta-perspektyvy-modernizatsiyi-sotsialnogo-dialogu-ta-publichnyh-komunikatsij-zadlya-uspishnyh-reform.html>
46. Резніченко В.І., Михно І.Л. Довідник-практикум офіційного, дипломатичного, ділового протоколу та етикету. К.: УНВЦ «Рідна мова», 2003. 479 с.
47. Савченко І.Г., Радченко О.В. Ціннісний вимір соціальної відповідальності в демократичній державі. Х.: ХНУ ВС, 2008. 199 с.
48. Сапожник Г. Соціальна відповідальність бізнесу (етичний аспект). Мультиверсум. Філософський альманах. К., 2003. Вип. 33. С. 58.
49. Семенов А. К. Этика менеджмента : [Учеб пособ. — 2-е изд.] / А. К. Семенов, Е. Л. Маслова. М.: Издат.-торг. Корпорация «Дашков и К°», 2007. — 272 с.

50. Сердюк О. Етика бізнесу та коло її проблем. Філософська думка. 2005. №4. С. 49-60.
51. Скібіцька Л.І. Лідерство та стиль роботи менеджера. Навч. посібник. К.: ЦУЛ, 2009. 192 с.
52. Смирнов Г.Н. Этика деловых отношений: Учебник для студ. вузов. М.: Проспект, 2006. 183с.
53. Соловьев З.Я. Этикет делового человека. Минск, 2004. 318 с.
54. Соціальна відповідальність бізнесу: принципи системної дії. К.: Форум соціально відповідального бізнесу України, 2006. 22 с.
55. Стахів М. Український комунікативний етикет : [Навч.- метод. посіб.]. К. : Знання, 2008. 245 с.
56. Фритцше Девид Дж. Этика бизнеса: Глобальная и управленческая перспектива. М.: ЗАО «Олимп- Бизнес», 2002. 336с.
57. Хаєст Г.Л. Корпоративна культура: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 403 с.
58. Ханников А.В. Деловой этикет и ведение переговоров. Правила хорошего тона с комментариями психолога. М.: Эксмо: Книжкин Дом, 2005. 384 с.
59. Чайка Г. Л. Культура ділового спілкування менеджера: Навч. посібник. К.: Знання, 2005. 442 с.
60. Шавкун І.Г. Етика бізнесу як чинник підвищення економічного потенціалу організації. // Збірник матеріалів Міжрегіональної науково-практичної конференції «Управління економічним потенціалом регіону» 29 жовтня, 2009 р. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. С. 367
61. Шавкун І.Г. Філософія менеджменту. Монографія. Запоріжжя: «ТандемАртСтудия», 2007. 261 с.
62. Шеломцев В. Этикет і сучасна культура спілкування. К.: Лібра, 2003 – 416с.
63. Шеффер Бодо. «Законы победителей. Мудрые истины стратегии успеха». Минск.: «Попурри», 2006. 188 с.
64. Щекин Г.В. Визуальная психодиагностика. Познание людей по их внешности и поведению: монография. К.: МАУП, 1995. 672 с.

13. Інформаційні ресурси

1. <https://csr-ukraine.org/> Центр «Розвиток КСВ»
2. <http://employers.org.ua/> - Конфедерація роботодавців України
3. <https://www.msp.gov.ua/> - Міністерство праці та соціальної політики
4. <http://www.ntser.gov.ua/> - Національна тристороння соціально-економічна рада
5. <http://www.nspp.gov.ua/> - Національна служба посередництва та примирення
6. <http://www.fpsu.org.ua/> - Федерація профспілок України
7. <https://www.eesc.europa.eu/> - Європейський Економічний та Соціальний Комітет
8. <http://www.un.org.ua/ua/> - Організація Об'єднаних Націй в Україні
9. <http://www.ilo.org/global/lang-en/> - Міжнародна Організація Праці
10. <http://www.management.com.ua/about.php> - Інтернет-портал для управлінців Менеджмент.com.ua.
11. <http://www.info-library.com.ua/books.html> - Електронна бібліотека
12. <https://www.bc-school.com.ua/> - Громадська школа бізнесу.